

A székely népi erdőgazdálkodás megismerésének forrásai

„Itt-ott eregetők fehérlő, kicsiszolt vonala kígyózik le ezüst szegélyként a hegyoldalak zöld szőnyeges lejtőin. Eregető, de hát mi az? [...]”

/Orbán Balázs, 1869./

Tekinthetjük-e *Kovács Ferenc* Erdei famegmunkáló eszközök Gyergyócsomafalván c. dolgozatát /Erdélyi Múzeum, 39. k., 1934./ úgy, mint a székelyföldi népi erdőgazdálkodásra vonatkozó legrégebbi forrásanyagot? Habár az írás hosszú hallgatás után jelent meg, természetesen, hogy nem, mert már *Orbán Balázs* halhatatlan művében - A Székelyföld leírásában - az erdő nyújtotta termékeknek a nép által történő kitermelésével, hasznosításával számos leírásban találkozunk. És ha az erdőben található összes természeti javak - ezek lehetnek növényi, állati és ásványi eredetűek - használata teljesen nem is meríti ki az *erdőgazdálkodás* fogalmát (ennek feladata nemcsak az erdők sokirányú hasznosításának biztosítása, hanem telepítésük, felújításuk, fenntartásuk is), az a felbecsülhetetlen értékű *erdőnéprajzi anyag*, amit Orbán Balázs művében megtalálhatunk, méltán jelenti a XIX. sz. hatvanas éveiben gyakorolt székelyföldi erdőgazdálkodás hű képét.

A jelzett terület népi erdőgazdálkodásának megismeréséhez azonban még mélyebbre kell nyúlnunk: a *falutörvények*hez, segítségül véve *Imreh István* magyarázatait. (→ A törvényhozó székely falu, 1983. Az erdőhasználat rendje.) Megtudhatjuk ezáltal például azt, hogy a falvak a fakitermelés mindkét szokásos módját használták, azaz vagy lábön osztották ki a levágandó erdőt, vagy együtt történt a döntés, a gallyazás, a „kaszalyba” (rakásba) hordás, és azt osztották ki a lakosok között.

Sokat elárulnak a *népi erdőgazdálkodásból* a begyűjtött *szakmai tájszavak*, hiszen nem egy mögött a „történelem” húzódik meg. Példaként megemlíthetjük a *Kovács Ferenc* cikkében is szereplő „várda belől” valódi szakszót, mely az egykori német katonai szolgálati nyelv emléke, és döntés előtt figyelmeztetésül kiáltották (kiáltják ma is). (Die Warte: várta, őrhely szóból ered.) A „baláncs” (felhajtófa, terhelőfa) szakszó pedig *V. Arvinte* szerint a francia „balance”, az olasz „bilancia”, a német „Balancier” szavakkal kapcsolatos, mely azt igazolja, hogy az erdőkönyéki, a havasalji népünk állandóan mozgásban volt, sokféle erdei munkással érintkezett.

Visszatérve az idézett erdőnéprajzi dolgozatokra: *Kovács Ferenc* írása után kilenc évvel, de már nem az Erdélyi Múzeumban, hanem a *Néprajzi Értesítő* hasábjain jelent meg *Tagán Galimdsán Fakitermelés és szénégetés Székelyvárságon* c., részletes ismertetése a népi erdőhasználatnak. A nagy szakértelemmel

és ügyszeretettel összeállított dolgozat igen gazdag ábraanyagával, arra a segítségre utal, amit az erdészettörténet az erdőnéprajztól kapott. Hálával kell gondolnunk az *etnográfusokra*, kik a modern élet hatása alatt pusztuló erdészeti-faipari kultúránk maradványainak megmentésében sokat tettek és tesznek ma is.

A *Székelykeresztúri Múzeum* 1974-ben kiadott Emlékkönyvében jelent meg *Molnár Kálmán* ismertetése a Hargita népi erdőgazdálkodásáról. Ebből idézzük az alábbi - *A részesedés népjogi és gyakorlati alapja* c. fejezetből vett - részt:

„A tízes beosztáson alapuló osztási mód a következőképpen történt: *Kápolnásfalu* négy *tízesre* (falurészre) volt és van felosztva. [...] Minden tízhez 145-150 házszám tartozott, illetve tartozik most is. A *közbirtokosság vezetősege*, amikor a fakitermelés ideje elkövetkezett, az osztás előkészítésére meghívta a *közgyűlést*. Ezen alkalommal minden tízes választott egy *osztót*. A választás szótöbbséggel történt. Ezután a négy osztó kiment a meghatározott erdőrészbe és az abban található fákat a már említett osztályozási szabályok szerint felleltározta. [Az erdőrészesedéskor adott ún. részfák vastagság szerinti osztályozása gyakorlat alapján, szemre történt]. (*Gyérelés* alkalmával a 15-20 cm átmérőjű fák kimaradtak a leltározásból.) A négy osztó közül egyik volt a *listyás*, aki felírta a fanemeket, másik kettő *viszonértékelt* a fákat, azokat *fészivel* sorra *megcsapta* (megkopogtatta), majd egy lehasított kéregfelület helyére ráírta a megfelelő számot vagy betűt. A negyedik osztó viszont azt ellenőrizte, hogy egyetlen fa se maradjon ki a leltárból - tarvágás esetén -. (*Gyérelés* alkalmával azt ellenőrizte, hogy a 15-20 cm-nél kisebb átmérőjű fák ne kerüljenek leltárba) [...].

Miután az erdőréssz leltározásával végeztek, a *listyát* a közbirtokosság vezetőségének átadták. Az elnökség ennek alapján állapította meg, hogy a kijelölt erdőrésszben az egyes fafélésegekből mennyi áll rendelkezésre.

Ezt követően *elrészparciálták* (elosztották) a fát. A falu lakosságáról házszám szerint listát készítettek, s minden család, vagy minden személy után beírták, hogy a különböző osztályú fákból kinek - kit hány darab illet.

Egy nap alatt 50-60 részt osztottak ki. A kijelölt napon mindenkinek át kellett vennie a maga részét, és a fáira egy fejszével a saját fajegyét rá kellett *kocantsa*. [...]”

Molnár Kálmán Adatok a Hargita népi erdőgazdálkodás c. dolgozatát más, szintén a kutatott terület falusi erdei munkáit ismertető írás követte. Szerzői: *Tarisznyás Márton* (A gyűjtőgető gazdálkodás hagyományai Gyergyóban), *Csergő Bálint* (A vörösfenyő Küküllőkeményfalva népi növényismeretében), *Garda Dezső* (Gyergyóremetei erdőmunkások tegnap és ma) és mások számos, a kutatott terület erdőhasználatának íratlan szabályairól emlékeztek meg. /Tarisznyás és Csergő idézett cikkei a *Népismereti Dolgozatok* 1978-ban jelentek meg, Garda írását pedig a *Változó valóság*, 1978 közölte./

Ide, az erdei népi hagyományok közé sorolhatjuk a fakitermelés, az erdei gyűjtőgetés sikeres végrehajtásához szükséges, az időérzék és tájékozóképesség gyakorlására vonatkozó szabályokat is, melyekről *Garda Dezső* idézett tanulmányából megtudhatjuk: „Az erdőben az égtájakat a fán lévő moha segítségével határozták meg. Reggel a madarak csiripelése, délben a nap, éjjel pedig a

«hetevények» a Nagy- és Kisgöncöl járása után tájékozódtak. Nyáron a madarak reggel négy órakor kezdtek csiripelni. Éjszaka, amikor a csillagok délen voltak, akkor volt éjfél, ha pedig «leszentülőben» vagy «búvófélben» voltak, akkor hajnali 4 óra.”

Kiemelkedő dokumentuma az *államosítás* előtti korszak népi erdőgazdálkodásának *Gazda József* Így tudom, így mondom c., 1980-ban megjelent a régi falu emlékezetéről tudósító könyve. Munkájának számunkra különösen „Az ingyen táplálék vót” és az „Erdőlők” c. fejezetek jelentenek rendkívül sokat, de „Ahogy a fecskék rakják a fészkeket”, vagy a „Kapuállítók” soraiból is kicseng az erdő, a fa megbecsülése, jelentősége a havasalji nép életében:

„Valamikor gyermekkoromban édesapámtól hallottam: kovásznai viszonylatban *az erdő arany volt*. Me az erdőt nem kellett kapálni, a jég nem verte el. Kovásznának az erdő búza volt. Ha például egy gazdának máról holnapra szüksége volt pénzre, [...] levágott egy tere fát, estére hazahozta, bevitte a gyárba, s abban a pillanatban kapta a pénzt a kezibe” /269./.

A költőnek pedig féltő gondolatokat sugallt a „tűz”:



„Te tűzre gondolsz, ugye, kisfiam?
Én ilyenkor a fákra gondolok.
Fa az erdön s a hegyen annyi van.-
S ma éjjel mind fejszével álmódott.”

/Horváth Imre: Fázó kisfiúhoz. 1942./



KEMÉNY JÁNOS

Víziboszorkány

Regény

IRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1965